

Становище

от доц. д-р Камелия Светлинова Спасова,
СУ „Св. Климент Охридски“

за научната и академичната дейност на доц. дфн Мария Ендрева,
кандидат в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“
по област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално
направление 2.1. Филология, Литература на народите на Европа, Америка,
Африка, Азия и Австралия (Немска литература),
обявен в ДВ, бр. 96 от 17.11.2023 г.

Мария Ендрева е доцент по история на културата на немскоезичните страни в СУ „Св. Климент Охридски“ с дългогодишен опит в преподаването на културната история на Германия. Тя е и ръководител на катедрата „Германистика и скандинавистика“, както и ръководител на Австрийската библиотека „Д-р Волфганг Краус“. През 2022 г. Мария Ендрева защитава своя докторат „Трудови светове през 21. век в съвременната немскоезична литература“, въз основа на който ѝ е присъдена образователна и научна степен „доктор на филологическите науки“. В настоящия конкурс кандидатката участва освен с монография с 20 научни статии в широк спектър от проблеми върху немскоезичната културата, литературата и лингвистика, които свидетелстват за нейния обхвaten изследователски профил. Доц. дфн Мария Ендрева с лекота преминава от заниманията върху съвременната немска литература към диахронно проследяване на процеси, като демонстрира мащаб на мисълта, прецизност при обглеждането на различните нива и перспективи към тематизирания проблем, яснота и систематичност при избора на подход на работа. Тук се спирам по-подробно върху изследването ѝ „Наративите в немската култура по времето на Реформацията (1517-1648)“, което ми дава пълно основание да препоръчам на уважаемото жури да присъди на кандидатката академичната длъжност „професор“.

Книгата на Мария Ендрева е първата цялостна монография на български език, която представя противоречивото време на немската Реформация. Това представяне е систематично, плътно, богато на контекстуални детайли. Най-важното качество на работата е, че изгражда цялостен разказ върху епохата, като осветлява различни исторически фигури, процеси и социални отношения. Залогът е да бъдат демаскирани типовете идеологии, скрити зад наратива на протеста и протестантската логика. Езикът на изследването е ясен, прегледен, разбираем с красиви и запомнящи се формулировки. Това превръща „Наративите в немската култура по времето на Реформацията (1517-1648)“ във важно и приятно четиво както за специалистите, така и за широк кръг от любители, които искат да добият по-фин контекстуален поглед към периода, да подплатят и разширят своите познания.

Изследването методически очертава три дискурсивни практики, през които да организира своя материал: *наративи*, *разкази* и *истории*, които функционират с нарастваща степен на конкретизация. Най-важният инструмент е дисциплинарният наратив, който представлява вид социален модел, който може да бъде обобщен в едно изречение, представляващо валидна версия за реалност. Така основната теза на съчинението разглежда наративите на протеста, които трябва да зададат алтернативи на властовите режими, но самите те може да се трансформират в монополизиращи властови структури, както внимателно е проследена историята на протестантството през нейните водещи фигури Мартин Лутер и Жан Калвин: „Извежда се своеобразна историческа закономерност – успешните протестни движения (лутеранството и калвинизмът) да преминават в наративите на властта и да оперират със същите средства, срещу които са протестирали.“ (с. 24). Книгата изработва още в своя увод девет подобни дискурсивни наратива, през които да проследи властовите практики, социалните отношения и идеологическите импликации. Те са, наративът за 1. властта като монополизирана истина; 2. Индивидуалната свобода; 3. Социалния протест, Томас Мюнцер и Селската война в Германия; 4. Калвинизма; 5. Толерантността и Еразъм Ротердамски; 6. Идеологията на национализма; 7. Жертвата; 8. Ирационалното; 9. Научния наратив. Така книгата може да бъде четена и като опит към генеалогия на модерността, доколкото се занимава прага, т.е. с наченките и невъзможността през XVI и XVII в Германия да се формира правова

държава; научният дискурс да стане доминантен; да вземе надмощие процесът на секуларизация и еманципация. В тази линия книгата по блестящ начин демонстрира как протестната енергия частично задвижва подобни линии, но в крайна сметка ги подчинява в рамките на вътрешно политико-религиозни битки. От тази гледна точка, системната теория на Луман ми се вижда продуктивна и на едно метаниво – не само с оглед на обсъждания материал, но и по отношение на начина, с които Мария Ендрева формулира и засреща горепосочените наративи. На първа стъпка тя редуцира сложни исторически процеси, като формулира девет ясни схеми, а на втора стъпка тези девет наратива пораждат нови по-сложни слоеве, които боравят с по-голяма степен на конкретизация. Те се сблъскват и се динамизират. Подобен подход ми се вижда много ползотворен. Обобщаването свежда историческите процеси до ядра с ясно изводими тези, без да премахва комплексността им.

Един от лимитите на монографията е, че казано в нейни термини, тя добре обуславя *наративите* и *разказите* на немската Реформация, но по-рядко разгръща отделните *истории*. Като филолог ми се искаше повече да прочета за народни книги за доктор Фауст, за образите на Лутер в литературата (например у Томас Ман), за „Възхвала на глупостта“ на Еразъм и пр. Струва ми се, че е добре работата да тематизира употребата на понятието „сингуларност“, тъй като в точните науки и политическата философия терминът се употребява в значение на недефинируемост, непредсказуемост, единичност, уникалност, което е противоположно на монополизирания ефект върху истината. От друга страна, силата на работата е в боравенето със социалните и културни условия за периода – анализът на климатичните условия и произтичащите обстоятелства, демографския и икономически анализ, вниманието към социалния срез и всекидневните навици на различните пластове на населението са впечатляващи. Посред кървавите разпри в Свещената римска империя между реформатори и контрареформатори научаваме за промени като навлизането на долните гаци, картофите и тютюна. Авторката много умело си служи със съпоставителния план, като фино обособява процесите в италианския хуманизъм, френския класицизъм, маниаризма и Барока. Силни и запомняща ми се струват целите XI и XII глава „Изкуствата по време на Реформацията и ролята им в оформянето на наративите на властта и протеста“, като

ще подчертая още веднъж хубавото противопоставяне, което е направено между Лукас Кранах и Албрехт Дюрер, както и очертаването на основните принципи на Бароковото изкуство.

Спирам се върху образа на Лутер не само защото е емблематична фигура за Реформацията, но и защото е симптоматичен начинът, по който е представена в книгата на М. Ендрева. Образът на Лутер е изработен плътно и пластично, видян е в своята сложност и противоречие – той не е видян като изцяло позитивен носител на протестантската етика, нито като изцяло негативен герой в немската история. Книгата достатъчно отчетливо извежда „тъмното лице“ на Лутер през заставането му срещу социалните искания на Селската война; противопоставянето на научния хуманитарен дискурс чрез сблъсъка му с Еразъм; чрез узурпирането на властовите механизми, на който първоначално се противопоставя. С оглед на интелектуалната история на близкото ни минало ми се струва, че една от най-важните части от книгата е първият екскурс, който проследява образът на Лутер през XIX и началото на XX. Тук е разгърната употребата на Лутер в националистическия дискурс, както и в дискурса на модерния антисемитизъм. Втърдвяването на Лутер по отношение на евреите в неговите съчинения от 40-те на XVI век, стават още по-ригидни през изграждането на националния дискурс. Така ретроактивно фигурата на Лутер застава по-скоро от страната на властовите режими, отколкото от страната на силата за съпротива и протест. Тук си позволявам да припомня думите на Х. Хесе от 1925 г., в които се предусеща травмата на Германия от Втората световна война: „Наскоро прочетох някои от проповедите на Мартин Лутер и отново бях завладян и поразен от силата на тази природа, от смелостта на Лутер, от неговата агресивност, от свежата му жизненост. И също така отново бях разтърсен от обратното, от спомена за политиката на Лутер, от неговото отричане от силните и сърдечни пориви на младостта, от фаталното наследство, което днешните протестантски църкви отказват да унищожат, и тогава Лутер, в своята сила и слабост, в своето добро и зло, ми се стори истински образец на немската природа, на немския гений, на немския вътрешен конфликт, на немските задръжки.“ (Hesse, Hermann. *Eine Literaturgeschichte in Rezensionen und Aufsätzen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1975, S. 92)

„Наративите в немската култура по времето на Реформацията (1517-1648)“ е книга, която е написаната в традицията на добрата немска школа, доколкото методично, обективно и с ясен фокус преследва своите изследователски цели. Въпреки това гледната точка на изследователя към събитията е отличима. Мария Ендрева застава зад наратива на протеста в смисъл на идеологически плурализъм, толерантност и научна съпротива срещу религиозно-политическите властови механизми. Книгата проследява множеството лица на властта в политическия театър на Реформацията, за да открие посред хегемонните структури на XVI-XVII век как започва да се заражда идеята за автономия.

В заключение потвърждавам мнението си, че с изследователската и преподавателската си дейност кандидатът за академичната длъжност *професор* Мария Ендрева не само отговаря на минималните национални изисквания на закона [ЗРАСРБ], но и отговаря на необходимата академична зрялост за заемане на академичната длъжност професор в направление 2.1. Филология, Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Немска литература). Твърдо съм убедена, че кандидатурата ѝ трябва да бъде подкрепена.

8. март 2024 г.

доц. д-р Камелия Спасова